

KONTEKSTI KONFLIKATA – Prošlost i sadašnjost narodnosne situacije u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi, Poznanj, 10.–12. lipnja 1996.

U poljskoj historiografiji odavno postoji veliko zanimanje za Jugoistočnu Europu. Zašto je tako? Sigurno ima više razloga za to i pun odgovor se ne može ni dati, tim više što to je samo jedan od niza drugih povijesnih interesa. No činjenica je da – kao dio poljske historiografije, valjda na svakom poljskom sveučilištu, a i u institutima Poljske akademije znanosti i Poljske akademije umjetnosti – postoji jedan ili, najčešće, više stručnjaka za to područje. Jedan od najjačih je centar balkanistike na Sveučilištu Adama Mickiewicza u Poznanju, gdje se već godinama izdaje časopis *Balcanica Posnanensia*. Katedra je balkanistike tog sveučilišta, zajedno s Komisijom za balkanistiku Odjela Poljske akademije znanosti u Poznanju, bila organizator znanstvenog skupa što je održan od 10. do 12. lipnja 1996. godine.

Tijekom tih triju dana govorilo je tridesetak referenata, dok će tiskano biti više tekstova, jer nisu dobili svojih dvadeset minuta svi koji su pripremili referate. Domaćini su morali zbog nedostatka vremena ustupiti mjesto gostima. A gosti su došli ne samo iz drugih sveučilišnih centara Poljske, nego i iz inozemstva: iz Bjelorusije, Rumunjske, Makedonije, SR Jugoslavije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije. Iako najavljeni, nisu došli povjesničari iz Bugarske i Slovačke, ali umjesto njih pojavila se predstavica Karelje (autonomne republike na sjeverozapadu Ruske Federacije). Iako se Karelju nikako ne može smatrati dijelom Srednje, a pogotovo ne Jugoistočne Europe, bio je to znak otvorenosti organizatora za svaki novi prilog proučavanju teme nacionalnih konflikata. Za sve je u njezinom izlaganju bilo nečega novog jer je problem Finaca i Kareljaca dosta nepoznat.

Srednju se Europu na skupu u Poznanju još jedanput pokušavalo definirati, što unatoč višestrukim kriterijima, korištenju argumenata iz političke, kulturne i ekonomske povijesti opet nije do kraja uspjelo. Granice Srednje Europe odupiru se svima koji ih pokušavaju crtati, vjerojatno zato što čvrstih granica nema. Nema i ne može biti. Ne samo da su se u prošlosti mijenjale granice država, mijenjalo se i stanovništvo određenih područja. Je li pojam Srednja Europa naziv za fiksni teritorij ili ga mogu sa sobom u »koferu« nositi nacije, koje su – kao na primjer Poljaci i Hrvati, i to uglavnom nasilno – mijenjale svoj nacionalni prostor? Drugačije govoreći: jesu li nacije ili države nositelji srednjoeuropejstva? Tvore li Srednju Europu zbilja tri srednjovjekovne kraljevine: Poljska, Češka i Ugarska? A možda je to teritorij Austro-Ugarske Monarhije? Međutim, što s dijelovima teritorija te države koji su bili naseljeni i pripadnicima drugih naroda (osim onih koje smo već navikli smatrati srednjoeuropejskima), a koji sad pripadaju i drugim državama (brojni su takvi primjeri: istočna Galicija – sada Ukrajina, Erdelj – sada Rumunjska, ili Vojvodina)? A na kraju: ulazi li u Srednju Europu, što se uglavnom argumentira prisutnošću istoga gospodarskog sustava u prošlosti, i istočni dio Njemačke? Ne bismo li radije trebali govoriti o državama koje su u većoj ili manjoj mjeri srednjoeuropejske? Ipak, to što se granice Srednje Europe ne mogu lako nacrtati ne znači da ne treba nastaviti s pokušajima. Puno toga može se objasniti u takvim diskusijama.

Na poznanjskom skupu bila je zastupljena cijela lepeza tema iz povijesti srednje i jugoistočne Europe. Predstavnici Bjelorusije govorili su o problemima unijatske crkve,

temi koja je sada vrlo aktualna zbog obilježavanja četiristote objetnice crkvene unije u Brestlitovsku. Poljski su znanstvenici obrađivali teme iz poljske povijesti i probleme nacionalnih manjina. Posebni interes bio je posvećen politici Sovjetskog Saveza prema poljskoj manjini, te položaju Poljaka i drugih nacija pod njemačkom okupacijom i Nijemaca pod poljskom vlašću nakon Drugoga svjetskog rata. Osim toga bavili su se i općenito nacionalnim pitanjima u Europi, te pojedinim temama iz srednjoeuropske povijesti, kao na primjer odnosom čehoslovačke vlade prema Zakarpatskim Rusinima u međuratnom razdoblju, ili problemima suvremene Makedonije.

Gost iz Bukurešta predstavio je u svome referatu situaciju Roma u Rumunjskoj, a posebno njihove progone i stradanja za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kad se ta etnička manjina suočila s opasnošću eksterminacije deportacijom u Ukrajinu pod njemačkom vlašću i prisilnim radom u nehumanim uvjetima, što je uzrokovalo smrt mnogih rumunjskih Roma.

U Poznanju je bilo više predstavnika zemalja nastalih raspadom bivše Jugoslavije: SR Jugoslavije, Makedonije, Bosne i Hercegovine, te Hrvatske. Govorilo se uglavnom o nacionalnim manjinama i međunacionalnim konfliktima, ali i o mogućnostima koegzistencije naroda. To su pokazali i Hrvati kad su govorili o ulozi manjina u ekonomskom životu zemlje, te o Česima u Hrvatskoj. Puno se tu može reći pozitivnog, iako nije da do konflikata ne dolazi. Naprotiv, bilo je – doduše manjih – konflikata i između Čeha i Hrvata, no do velikih, ratnih sukoba ne dolazi dok većinska nacija ne uvidi u manjini – s pravom ili bez prava – opasnost za sebe i dok se ne pojavljuju teritorijalni zahtjevi, dok se ne traži politička autonomija ili secesija, što najčešće mora podupirati vanjska sila – materinska država nacionalne manjine.

O konfliktima, i to s izrazito velikosrpskih stajališta, govorio je u Poznanju gost iz Beograda. Sudionici skupa morali su se tada suočiti sa zbilja velikom dozom srpske propagande tog tipa, toliko da je teško – ako je uopće i moguće – s njome polemizirati. Nikome, mislim, nije na kraju ostalo ni malo sumnje kako taj nastup treba razumijeti. Ta situacija navodi na dva zaključka. Prvo, da je na svim takvim ili sličnim skupovima nužna prisutnost hrvatskih predstavnika, da bi mogli na neki način odgovoriti – što se u Poznanju i dogodilo – te objasniti drugima svoje stavove. I drugo, ne manje važno, da je sadržaj referata i način predstavljanja teme vrlo važan, jer se agresivnim, punim mržnje referatima može kompromitirati svoju zemlju.

Sa strpljenjem treba čekati zbornik radova s poznanjskog skupa, u kojem će se moći pročitati sve referate koji su tamo izgovoreni, kao i one za koje nije bilo dovoljno vremena na skupu. Tuda iskustva u vezi s nacionalnim manjinama mogu samo pomoći u rješavanju problema s kojima se suočavaju države ne samo Srednje i Jugoistočne Europe.

Magdalena Najbar-Agičić

»ČUVALI SMO USPOMENU«

Sve što je dosada napisano o pobuni Hrvata u Villefranche-de-Rouergue, Aveyron, Francuska, 17. rujna 1943. godine, dragocjen je materijal za povijesni događaj koji je bio još jedna tabu-tema kroz proteklih 50 godina komunističkog policijskog sistema. Iako se taj događaj ne može još vjerodostojno zaokružiti zbog pomanjkanja dokumenata, dosadašnje njegove interpretacije dijametralno su suprotne.